

TUTKIMUS VENÄJÄN KIELEN MINIMIPALAUDEPARTIKKELEISTA

Pirkko Paukkeri *Реципиент в русском разговоре: О распределении функций между ответами «да», «ну» и «так»* [Vastaanottaja venäjänkielisessä keskustelussa: funktioiden työnjako vastausten *da* 'joo, kyllä', *nu* 'no' ja *tak* 'niin' välillä]. Slavica Helsingiensia 28. Helsinki 2006. 205 s. ISBN 952-10-3075-5 (nidottu), 952-10-3076-3 (verkkojulkaisu).

Pirkko Paukkerin väitöskirja käsittelee kielenkäytön vaikeasti kuvattavaa ja juuri sen takia erittäin mielenkiintoista aluetta: minimipalautepartikkeleita. Pragmaattiset partikkelit ovat olleet keskustelututkijoiden tutkimuskohteena keskusteluanalyysin alkuajoista lähtien, ja vastaavia tutkimuksia on julkaistu eri kielten materiaalien pohjalta. Suomalaisessa keskusteluanalyysissä voi jo puhua omasta partikkelikoulukunnasta, jonka piiristä myös tämä tutkimus on selvästi kotoisin. Suomalainen osaaminen on tässä kohdistettu kuitenkin venäjään; venäläisen keskustelun käytänteet eivät ehkä eroa kovin paljon suomalaisesta, mutta venäjän kielen tutkimusperinne on aivan toisenlainen.

Keskustelututkijan on osattava tutkitavaa kieltä ja tunnettava sen keskustelukäytänteet erittäin hyvin, ja yleensä tätä metodologiaa sovelletaankin tutkijan äidikielen. Pirkko Paukkeri on suomalaisena ottanut vaikean tehtävän. Palautepartikkelien käytön periaatteet ovat äidinkielisellekin varsin pitkälle tiedostamatonta aluetta, ja vieraasta kielestä partikkelien käyttösääntöjen löytäminen on vielä vaativampi haaste. Paukkeri on tässä kuitenkin onnistunut melko hyvin.

Toinen suuri haaste on ollut terminologian kääntäminen ja sopeuttaminen aivan toisenlaiseen tutkimusperinteeseen. Venäjän kielen tutkimus on aina kohdistunut pääasiassa kirjoitettuun kieleen. Koko ve-

näläinen kulttuuri suhtautuu kieleen normatiivisesti korostaen oikeata, kaunista ja sivistynyttä kielenkäyttöä. Keskusteluanalyytisellä lähestymistavalla, joka pitää juuri arkista puhekieltä kielenkäytön ytimenä, ei ole kovin paljon kannatusta venäläisessä kielitieteessä. Pirkko Paukkeri on siis joutunut luomaan paikoittain täysin uuden termistön. Pääasiassa työ on onnistunut nähdäkseni melko hyvin, mutta aika näyttää, miten termistö sopeutuu tutkimusperinteeseen.

Väitöskirja perustuu ääni- ja videonauhoitteisiin: tutkimuksen aineistona on 7 tuntia arkikeskustelua. Puhujia, jotka ovat eri-ikäisiä ja eri sosiaaliin luokkiin kuuluvia naisia ja miehiä, on yhteensä 23. Kaikki puhujat ovat äidinkieleltään venäjänkielisiä. Väitöskirjan tekijä on itse litteroinut keskustelut, ja tarvittaessa myös puhujien katseet on lisätty litteraatioon. Yhteensä tutkimuksen aineistossa on 346 partikkelien *da*, *nu* ja *tak* esiintymää. Eniten (283 esiintymää) materiaalissa on partikkelia *da* 'kyllä, joo'. Luku olisi tietysti pieni tilastollisessa tutkimuksessa, mutta kyseessä onkin kvalitatiivinen keskustelututkimus, joka vaatii perusteellista paneutumista jokaiseen vuoroon, joten väitöskirjan aineisto on riittävä.

Tutkimuksen keskeinen kysymys on, mitkä ovat *da*-, *nu*- ja *tak*-partikkeleiden funktiot minimipalautteina. Työ on jaettu viiteen osaan. Ensimmäisessä osassa (lu-

vut 1–3) esitellään tutkimusaihe ja aineisto. Toisessa osassa (luvut 4–6) annetaan aluksi yleiskatsaus partikkeleiden käsittelystä venäjän kielen tutkimuksessa, muun muuassa siitä, miten näitä varsin ongelmallisia sanoja on kuvattu sanakirjoissa. Katsausta seuraa keskustelunanalyysin periaatteiden ja erityisesti partikkeleiden tutkimusperinteen esittely. Ovathan partikkelit juuri se osa kieltä, jonka tutkimus on laajemmin alkanut vasta keskustelunanalyysin puitteissa; aikaisemmin partikkeleita ei ole yleensä edes pidetty tutkimisen arvoisina.

Varsinaiset tutkimustulokset on esitetty kolmannessa ja neljännessä osassa. Kolmas osa (luvut 7–10) käsittelee keskustelusekvenssejä, joissa pääasiassa välitetään tietoa. Palautepartikkelit toimivat näissä vastaanottajan keinoina reagoida keskustelun kulkuun ja siinä esitettävän tiedon kannalta erityyppisiin vuoroihin. Tiedon välittämisen näkökulmasta vuorot jakautuvat pääaihetta valmisteleviin ja parenteettisiin sekvensseihin. Yleistäen voi sanoa, että *nu* osoittaa tiedon riittämättömyyttä, kun *tak* taas osoittaa, että tieto on hyväksytty ja kyseisessä vaiheessa riittävä. Partikkelilla *nu* vastaanottaja voi myös osoittaa, että tieto ei ole relevanttia, ja yrittää saada puhujaa palaamaan pääaiheeseen. Partikkeli *da* on sekä neutraali että myös affektinen ja sen eri funktiot ovat erittäin selvästi sidoksissa intonaatioon. Yhteistä näille partikkeleille on se, että niillä kehoitetaan puhujaa jatkamaan.

Keskustelun tulkinta ei ole helppoa. Kategoriat, joita etsitään, eivät yleensä ole eksplisiittisiä, ja tutkijan on löydettävä ne toistuvien kuvioiden perusteella. Osittain tämänkin kirjan argumentaatiossa piilee kehäpäätelmän vaara. Esimerkiksi luvussa 9 käsitellään partikkelia *nu* siitä näkökulmasta, kuinka selvä (spesifioitu) on edeltävän vuoron informaatio, ja päädytään siihen, että *nu* on palaute tietoon, joka ei ole kes-

kustelun kannalta riittävää. Informaatio on tulkittu ei-spesifioiduksi, koska seuraava puhuja on reagoinut siihen partikkelilla *nu*. Toisaalta tämän jälkeen todetaan, että *nu* on reaktio juuri ei-spesifioidulle informaatiolle. Tämänäköiset ongelmat ovat kuitenkin aina läsnä, kun tulkitaan keskustelua, josta tutkija ei tiedä kaikkea sen taustaan liittyvää.

Toinen analyysiosa (luvut 11–15) käsittelee partikkeleiden *da*, *nu* ja *tak* esiintymistä sellaisissa sekvensseissä, joissa partikkelilla esitetään vastaanottajan asenne (*нозучия*). Niiden joukossa on myös affektiivisia konteksteja. Suomeksi tällaisia partikkeleita voisi ehkä kutsua kannanottopartikkeleiksi. Tärkein tulos on se, että juuri *da* on venäjässä kannanottopartikkeli, kun taas *tak* ja *nu* esiintyvät enemmän uuden tiedon yhteydessä, eikä niiden funktiona yleensä ole kannanotto.

Jaossa kahdentyyppisiin sekvensseihin piilee yksi Paukkerin tutkimuksen vaikeimpia kysymyksiä: miten käytännössä erotuvat sellaiset sekvenssit, joissa annetaan informaatiota (osa 3), ja sellaiset, jotka edustavat puhujan asennetta (osa 4)? Ihan itsestään selvää se ei jokaisessa kontekstissa ole. Samoin ei ole aivan selvää, miksi tutkimuksen ulkopuolelle on jätetty partikkelien käyttö vastauksissa kysymyksiin ja direktiiveihin ja miten ne käytännössä ovat erotettavissa muista sekvensseistä.

Yhteenvedossa on esitetty partikkeleiden *da*, *tak* ja *nu* tärkeimmät funktiot. Taulukoissa 2 ja 3 (s. 187, 190) on kuvattu myös partikkeleiden intonaatio-variantteja yhdistettynä funktioon ja esiintymiskontekstiin; tässä on siis pyritty saamaan muodon ja funktion vastaavuus kuvattua mahdollisimman tarkasti.

Väitöskirja kuuluu suomalaisen keskusteluntutkimuksen kehukseen. Tämä näkyy lähestymistavassa, lähteissä ja tietysti siinä, että venäjän partikkelien funktioita on

monessakin paikassa verrattu juuri suomen partikkeleihin. Venäjänkielisinä työn tulokset ovat kuitenkin pääasiassa venäjän kielen tutkijoiden käytössä. Väitöskirjan suuritöinen ja tärkeä sivutuote on venäjänkielinen

terminologia, joka on suhteellisen hyvin onnistunut. ■

RENATE PAJUSALU

Sähköposti: *renate.pajusalu@ut.ee*